

Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei-Sruogienei, 1943-07-04, iš Štuthofo - į Vilnių

Adresse:

Adresse[:]

Prof. Dr. Balys Sruoga
Lager Stutthof b/Danzig
Block VIII E

Stutthof, d. 4 Juli, 1943

Vanduk! Ich schreibe dir regelmässig jeden Sonntag (od. 2 Montag). Von dir habe ich ein Brief und eine Postkarte bloss am 26 Juni erhalten. Die Briefe zu uns kommen jeden Samstag, aber gestern, d. 3 Juli, gab es von Dir kein Brief. Der letzten Paket (mit Rasierpaste) habe ich erhalten am 21 Juni, - und weiter habe ich von dir keine Nachricht. Man spricht über meine baldige Entlassung aus dem Lager, aber wann das kann geschehen - ich habe keine Ahnung. Es kann bald geschehen, aber es kann auch nach Wochen, Monaten oder Jehren stattfinden. Ich weiss nichts darüber. Ich weiss auch nicht, wohin, im Falle der Entlassung, ich werde fahren müssen. Jetzt physisch bin ich gesund. Am 2 Juli waren wir im Ostsee - baden, unterwegs im Walde haben viel Blaubeeren gesammelt und gegessen. Das Wetter war gut, und das Bad war schön. Nächste Woche geher wir wieder zum Ostseebad, wahrscheinlich am 5 und 9 Juli. Ich bleibe immer bei meiner alten Arbeit, - ohne Arbeit kann ich nicht leben, bloss arbeite etwas weniger, - als Freiwilliger. Der Stand der seelischen Erlebnissen wechselt sich sehr oft. Ich weiss, dass Du mir ein Brief geschrieben hast, aber er irgendwo unterwegs stecken bleibt. Ich hoffe, nach 10 oder 15 Juli aus diesem Lager werde ich entlassen (kann meine Hoffnung und falsch sein), - ich weiss nicht, ob es lohnt mir nach Stutthof Pakette zu schicken, aber die Pakette zu bekommen - es ist sehr angenehm. Wie möchte ich zusammen mit Dir, mit Daliukas sein, - was für eine teuflische Sache das Heimatweh ist! Es gibt keine Worte um diesen Gefühl zu ausdrücken!

Küsse herzlich unseren Daliuką, - danke Ihr für ihre Bravheit. Grüsse allen Nachbarn und Bekannten, die sind gut für Euch. Es ist sehr traurig, dass und dein Frühling und Sommer verdorben sind, - dass du musst so viel Sorgen haben und ich kann nichts Dir helfen. Aber ich bin nicht der Herr meines Schicksals, - was kann ich machen! Ich danke Dir - viel - viel! Seien sie beide stark und nicht traurig, - verlieren den Mut nicht. Ich den Mut verliere nicht!

Küsse dich herzlich und dankbar.

Dein Baliukas [1r] // [1v] //

Adresas:

Prof. dr. Balys Sruoga
Stutthofo stovykla prie Danzigo

Stutthof, 1943 m., liepos 4 d.

Vanduk! Aš rašau Tau reguliariai kiekvieną sekmadienį (arba pirmadienį). Laišką ir atvirutę nuo Tavęs gavau tik birželio 26 d. Laiškai pas mus ateina kiekvieną sekmadienį, bet vakar, liepos 3 d., nuo Tavęs laiško nebuvo. Paskutinį siuntinį (su skutimosi pasta) esu gavęs birželio 21 d., o daugiau iš Tavęs neturiu jokios žinios. Kalbama, kad mane netrukus išleis iš lagerio, bet kada tai galėtų įvykti – aš nežinau. Gali išleisti greitai, bet gali užtrukti savaites, mėnesius ar metus. Daugiau nieko nežinau. Aš taip pat nežinau, kur turėsiu važiuoti, jei mane išleistų. Dabar fiziškai esu sveikas. Liepos 2 d. buvom prie Baltijos jūros – maudytis, pakeliui miške prisirinkom ir prisivalgėm daug mėlynių. Oras buvo geras, o maudynės puikios [1]. Kitą savaitę, turbūt liepos 5 ir 9 d., vėl eisim prie jūros maudytis. Aš vis tebedirbu lagerio raštinėje, – be darbo negalėčiau gyventi [2], tik dirbu šiek tiek mažiau – kaip savanoris [3]. Dvasiniai išgyvenimai nuolat kinta. Žinau, kad man buvai parašiusi laišką, bet jis kažkur pakeliui pasimetė. Tikiuosi, kad po liepos 10 ar 15 d. būsiu išleistas iš šios stovyklos (galiu ir klysti) [4], – abejoju, ar verta man į Stutthofą siųsti siuntinius [5], tačiau juos gauti – visada labai malonu. Kaip aš norėčiau būti kartu su Tavim ir Daliuku, – koks kankinantis tėvynės ilgesys! Neįmanoma žodžiais išsakyti! [6]

Pabučiuok nuoširdžiai mūsų Daliuką, – padėkok jai už jos paklusnumą. Perduok linkėjimus visiems kaimynams ir pažįstamiems, kurie Jums geri. Labai liūdna, kad ir Tavo pavasaris, ir vasara sugadinti, – kad Tu turi tiek daug rūpesčių, o aš negaliu Tau niekuo padėti. Bet aš nesu savo likimo viešpats, – ką gi aš galiu padaryti! Aš Tau dėkoju – labai labai! Būkit abi stiprios ir neliūdėkit, – nepraraskit drąsos. Aš jos nenustoju!

Bučiuoju Tave nuoširdžiai ir su dėkingumu.

Tavo Baliukas [1r] // [1v] //

KOMENTARAI

[1] Lietuviai, buvę Štuthofu kaliniai, savo memuaruose neaprašo 1943 m. lageryje vykusią kelionę į pajūrį. Tik Leono Puskunigio atsiminimuose liudijama, kad norvegai, pasipriešinę naciams, kartu su lietuviais 1944 m. vasarą buvo vedami maudyti: „Buvo graži šilta liepos ar rugpjūčio diena, ir mes patraukėme per pažįstamą klampią smėlio aikštę į pajūrį. Priekyje žengė aukštos ir gausios šiauriečių gretos – „visa Norvegijos policija“, kaip buvo kalbama lagery. Paskui juos ėjome mes – nedidelė saujelė. Mus lydėjo tik keletas suklypusių esesmanų ir du raiteliai: lagerio viršininkas hauptmanas Mėjeris ir raportfiureris Hemnicas. Šiandien šios dvi lagerio galvos pasipuošusios baltais uniforminiais švarkais ir gražiom šypsenom. Į pajūrį tik pustrėčio kilometro, bet mes neiname tiesiai, o sukame į šilelio pakraštį, kur spygliuotom vielom aptvertas stovi mažas namelis ir saulėkaitoj lepinasi dvi moterys trumpom kelnaitėm. Mes jau girdėjome, kad šitam lageriūkšty gyvena dvi pasiaukojusios kekšės, todėl Šernas pajuokauja:

– Žiūrėk, gal ir mus užves į namelį!

– Užsirašyk į esesmanus, galėsi eiti, – atsako Patarška.

– Tai ir nepataikei, – atsikerta Šernas, – ši įstaigėlė skirta ukrainiečių sargybiniams.

Padarę nereikalingą kelio vingį, kuri, matyt, esesmanai mums iš anksto buvo numatę, pasukome tiesiai į pajūrį ir greitai pasislėpėme kalvotam kvapniam pušyne.

Be žodžio, visais savo pojūčiais susilieję su švelnia, ramia miško žaluma, einame ir dairomės.

Pasiilgusiomis akimis glostome žydinčius viržius (kaip seniai jų nematėme – jau pusantrų juk

metų spygliuotame žardy esame uždaryti!..), ir nejučiomis kojos suka į samanom klotą taką,

gundantį klysti toli ir negrižtamai. Bet dundančios arklių kanopos ir vėl gražina į dulkiną

smėlėtą kelią. Pro mus prajoja abi lagerio galvos: paniurėlis, išsišovusiais skruostikauliais

Hemnicas ir juodom kipšo akutėm Mėjeris. Šį kartą jie abu esesmaniškai šypsosi ir žvilgčioja į

mus, tarytum klaustų: ką, vergai, ar graži laisvė?“ (Leonas Puskunigis, „Štuthofu žardienos“, in:

Pragaro vartai – Štuthofas, sudarė Alisa Rupšienė, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1998, p. 346).

[2] Štuthofu kaliniai svarstė, kodėl darbas lageryje „garbės kalinių“ grupei ir Baliui Sruogai buvo svarbus: „Negalėdamas pakęsti nuolatinio užesio bloke, Sruoga ilgai blaškėsi, ieškojo, kur galėtų dirbti. Po kelių mėnesių jį priėmė į komendantūros skyrių, kuris tvarkė raidinių kalinių sąrašą. Šiuo darbu Sruoga nuoširdžiai buvo patenkintas, ne todėl, žinoma, kad toksai krapštymasis perrašinėjant dešimtis tūkstančių pavardžių būtų įdomus ar naudingas. Į darbą jis žiūrėjo kaip į priemonę pamiršti gresiantį pavojų ir kaip į būdą atsipalaiduoti nuo tuščių kalbų ir ginčų bloke, kurie jį ypač erzino. Sruoga nepakentė beprasmiškų kalbų, kurios neretai virsdavo aštriomis diskusijomis, barniais ir net keiksmiais, ne todėl, kad būtų nemėgęs žmonių. Anaipol. Žmones jis mėgo, tačiau klausytis iki gyvo kaulo įkyrėjusių plepalų negalėjo. Negalėjo todėl, kad nenustojų galvojęs apie tai, kas sudarė jo gyvenimo prasmę ir turinį – kūrybą. Atsidėti kūrybai bent pirmaisiais mėnesiais, per kuriuos keliolika mūsų etapo žmonių žuvo kankinių mirtimi, jis negalėjo. Aiškiau tariant – kūrybinė impotencija buvo viena iš pagrindinių Sruogos kankinimosi priežasčių. Neapsiriksiu pasakęs, jeigu, nors ir mušamas bei koneveikiamas, jis būtų turėjęs valandą kitą laisvesnio laiko ir popieriaus ar pieštuką, taip skaudžiai nebūtų kankinęsis“ (Rapolas Mackonis, „Pavasario giesmė pragaro dugne“, in: *Balys Didysis*, sudarė ir redagavo Reda Pabarčienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1997, p. 293);

„Lietuvių grupė pasiprašė dirbti, ir tai jiems buvo labai svarbu psichologiškai – tuo jie tarsi susilygino su kitais lagerio kaliniais. Sruogai darbas raštinėje, viena vertus, buvo palengvinimas – jis turėjo progos daugiau pabūti kitoje aplinkoje, matyti daugiau negu siauras barako pasaulėlis. Bet, kita vertus, kuo daugiau matai, tuo sunkiau...“ (Fiodor Soprunov, „[Prisiminimai apie Balį Sruogą]“, in: *Ibid.*, p. 339);

„To vidaus košmaro, kuris kartais reikšdavosi bloko nuotaikose, jis vengė. Visą laiką dirbo raportų skyriuje, to velnio Chemnitzo žinioje. Gal jis norėjo iš arčiau pažinti kacetinio pragaro sistemą. Bet svarbiausia, atrodė, – nebūti tuose namuose, kur jis jautėsi vienišas“ (Stasys Yla, „Didesni užsimojimai“, in: *Žmonės ir žvėrys Dievų miške*, Putnam: Immaculata, 1951, p. 257).

- [3] „Aš pasilikau pas juos dirbti ir dirbau iki galo savanoriu – ir tuomet, kai man, kaip garbės katorgininkui, darbas buvo jau nebeprivalomas. Be jokio darbo lageryje sėdėti iš viso labai kvailas reikalas. Garbės katorgininko padėtis – labai opus dalykas. Kiekvieną momentą galėjo tave gražinti į bendrą bloką ir išgrūsti vėl į miško koloną. Pasilikdamas senojoj vietoj, vis daugiau vilties turi ir nenumatytais atvejais joje pasilikti. Pagaliau – čia žmonės tokie geri. Ir iš raštinės – taip toli matyti: visas lageris, visi žmonės, visa tvarka, – visa reikalingoji medžiaga...“ (Balys Sruoga, „Raštinės švietalai“, in: *Dievų miškas*, (ser. Lietuvių literatūros lobynas. XX amžius, Nr. 3), redagavo Donata Linčiuvienė, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005, p. 211-212)
- [4] „Nuolat sklido gandai, kad garbės kalinius paleis – buvo net visokių datų. Bet ėjo dienos, savaitės, mėnesiai. Pranašystės pasirodė netikros, sapnai vis nesipildė pagal sapnininką“ (Aleksandras Kantvilas, „[Prisiminimai apie Balį Sruogą]“, in: *Balys Didysis*, sudarė ir redagavo Reda Pabarčienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1997, p. 319). „Griebėmės net spiritizmo seansų, kad tik kas nors palaikytų viltį“ („Aleksandro Kantvilo prisiminimai apie Štuthofa kankinius“, in: *Pragaro vartai – Štuthofas*, sudarė Alisa Rupšienė, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1998, p. 192).
- [5] Lietuvių kaliniai, nors ir kentė alkį, bet tikėjosi greit būti paleisti iš lagerio, todėl namiškių nebeprašė siuntinių: „Tačiau visiems tada buvo susikūrusi iliuzija, kad galime greit važiuot namo“ (Stasys Yla, „Politiko kelias šalia Dievo“, in: *Žmonės ir žvėrys Dievų miške*, Putnam: Immaculata, 1951, p. 227); „Tačiau alkis visus labai kankino. Jėgos visų buvo labai išsekusios. Tomis dienomis buvo mažiau vilčių laukti paleidimo, nes po pirmųjų garbės kalinių išpūdžių gyvenimas ėjo ir toliau, kaip ėjęs“ (Stasys Yla, „Ir atleisk mums mūsų kaltes...“, in: *Ibid.*, p. 218).
- [6] „Rytą po patikrinimo ir pusryčių išeidavo į darbą ir grįždavo tik vakare, ir tuoj po vakarienės pasitraukdavo prie savo lovos tylus ir susimąstęs, liūdną žvilgsnį nuleidęs žemyn. Man rodos, aš tada jaučiau jo begalinį ilgesį, kuris dvelkė iš visos jo būtybės. Ilgesį tėvynės, gal savo brangių artimųjų“ (Aleksandras Kantvilas, „[Prisiminimai apie Balį Sruogą]“, in: *Balys Didysis*, sudarė ir redagavo Reda Pabarčienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1997, p. 318); „Man rodos, [...] jo troškimas pamatyti tėvynę buvo toks stiprus, kad jis nebepajėgė tam atsisipirti ir nebematė kitokių pančių, kitokių pavojų. Gal svajėjo laisvę būsiant tikrą, kai visi, išklydę iš tėvynės, grįžta kaip paukščiai namo ir vėl laimingai gyvena“ (Idem, in: *Ibid.*, p. 320).